

УДК 325.36:327.2(477)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.61.54>

ПОСТКОЛОНІАЛЬНА ПАРАДИГМА В УКРАЇНСЬКІЙ НАУКОВІЙ ДУМЦІ: ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

Андрій Поляков

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
Французький бул., 24/26, 65058, м. Одеса, Україна
<https://orcid.org/0009-0004-9099-4340>*

У статті досліджується питання застосування постколоніального підходу українськими науковцями, актуальність якого зумовлена передусім процесами деколонізації, що активно розгорнулися після прийняття Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів». Повномасштабне російське вторгнення стало потужним каталізатором процесів, спрямованих на повне заперечення імперської культури та історії, схилиючи суспільну думку до визнання факту колоніального минулого України у складі Російської імперії/СРСР. Ці чинники зумовлюють необхідність наукової рефлексії щодо понять колоніалізму, деколонізації, колоніальної спадщини, які є наріжними для такого напрямку гуманітарного знання, як постколоніальні дослідження.

Водночас деяка нечіткість у визначенні категоріально-понятійного апарату й методології постколоніальних студій у межах політологічного аналізу вимагає більш повного розкриття змісту згаданих термінів. З огляду на міждисциплінарний характер постколоніальних студій у статті розглядається рецепція постколоніальної парадигми в роботах представників різних дисциплін – політологів, істориків, філософів, культурологів.

У статті подається огляд перших спроб застосування постколоніального підходу щодо суспільно-політичних процесів в Україні, здійснених представниками української діаспори на початку 1990-х років, а також подальший розвиток цього напрямку в працях українських авторів. Приділено увагу дискусії щодо розрізнення понять «антиколоніальний» та «постколоніальний», яку можна розглядати як продовження традиційних дебатів між лібералізмом і націоналізмом, тільки в новому категоріальному полі. Також у статті розглянуто думки вітчизняних істориків щодо різновидів колоніалізму і типів колоній з метою з'ясувати відповідь на питання «чи була Україна колонією?». Крім того, наведено наявні дефініції такого багатозначного терміна, як «постколоніалізм», смислове значення якого змінюється залежно від контексту. У підсумку в статті обґрунтовано перспективність аналізу суспільно-політичних трансформацій України у світлі постколоніальної парадигми з метою розширення інструментарію політологічних студій.

Ключові слова: постколоніалізм, постколоніальний дискурс, антиколоніалізм, деколонізація, колонії, імперіалізм.

Постановка проблеми. Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів» [1], прийнятий у 2023 році, вперше в новітній історії країни зафіксував у правовому полі факт визнання колоніального минулого України, адже документ отожднює російську імперську політику з колоніальною політикою і тлумачить її як комплекс заходів, спрямованих на підкорення, експлуатацію та асиміляцію українського народу від часів Московського царства й до сучасної Російської Федерації.

Хоча Закон не дає визначення такого складного терміна, як «деколонізація», і використовує його виключно в контексті деколонізації топонімів, реалізація передбачених Зако-

ном заходів (перейменування топографічних назв, демонтаж пам'ятників та інших символів, пов'язаних з Російською імперією) стимулювала ширшу дискусію про подолання колоніальної спадщини, перегляд усталених уявлень про певні періоди минулого України, відмову від використання надбань російської культури в найрізноманітніших сферах.

Як зазначає із цього приводу культуролог і літературознавець Тамара Гундорова, деколонізація в Україні є не стільки теоретичним, скільки суто практичним процесом і тому не повністю відповідає розумінню деколонізації за кордоном, оскільки остання не ставить за мету повне заперечення імперської культури, тоді як «деколонізація по-українськи спрямована на дерусифікацію і передбачає повний розрив з імперією, її мовою, культурою та історією» [2].

В українському суспільстві поступово затверджується консенсус щодо того, що період перебування України у складі Російської імперії слід розглядати саме як колонізацію. Так, згідно з опитуванням, проведеним Київським міжнародним інститутом соціології у 2023 р., із твердженням про те, що Україна була колонією Російської імперії, погодилися 64% опитаних [3].

Ці зрушення в суспільній свідомості зумовлюють актуальність осмислення понять колоніалізму, деколонізації, колоніальної спадщини. Саме ці поняття є ключовими для впливового нині міждисциплінарного напрямку гуманітарного знання – постколоніалізму, за яким також закріпилися й інші назви – постколоніальні дослідження, постколоніальні студії, постколоніальна теорія. На наш погляд, застосування цього напрямку є перспективним для аналізу суспільно-політичних проблем сучасної України.

Водночас натеper спостерігається певна нечіткість у визначенні категоріально-понятійного апарату й методології постколоніальних студій у межах політологічних досліджень. Актуальність статті полягає в тому, щоби, спираючись на роботи представників різних наукових дисциплін, розкрити зміст ключових понять постколоніального підходу з метою використання в галузі політології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Натеper питанням застосування постколоніального підходу до аналізу соціально-політичних процесів в Україні присвячено значну кількість публікацій. Над цією проблематикою працюють представники різних дисциплін – політологи, історики, культурологи, літературознавці, філософи. Зокрема, в працях М. Рябчука розглядаються питання побудови політичної української нації, формування національної ідентичності, подолання наявних ціннісно-культурних розколів в українському суспільстві. Т. Гундорова у своїх роботах більшою мірою зосереджується на соціально-культурних аспектах постколоніального розвитку. Історик С. Величенко досліджує питання доцільності застосування колоніальної парадигми до українських реалій, а політолог О. Хорошилов аналізує естетичні аспекти перетворення міських просторів у контексті процесів деколонізації. Колоніалізм та імперіалізм, зокрема російський, стають темами досліджень вітчизняних філософів В. Єрмоленка, В. Кебуладзе, Т. Лютого. Використовуючи філософський інструментарій студій пам'яті, О. Довгополова у своїх розвідках приділяє увагу проблемам локальної історії, ідентичності, формування міських просторів пам'яті в контексті осмислення імперської спадщини. До постколоніальної проблематики також звертаються О. Грабович, М. Павлишин, О. Сінченко, С. Троян, І. Гісем.

Формулювання цілей статті. Мета статі – дослідити застосування постколоніальної парадигми в працях українських науковців, з'ясувати підходи до розуміння таких понять, як колоніалізм, анти- та постколоніалізм, деколонізація у вітчизняній науковій літературі, проаналізувати актуальність використання дискурсу постколоніалізму для осмислення соціально-політичних трансформацій в Україні.

Виклад основного матеріалу. Появу постколоніальної теорії передусім пов'язують із публікацією у 1978 р. книги «Орієнталізм» американського літературного критика ліванського походження Едварда Саїда, зміст якої далеко виходив за межі літератури, охоплюючи питання політики, історії, міжнародних відносин [4]. Поняття постколоніалізму по відношенню до України одним із перших також застосував літературний критик, голова Асоціації українців Австралії Марко Павлишин. І його стаття 1994 р. «Козаки в Ямайці: постколоніальні риси в сучасній українській культурі», попри назву, також виходила за межі літератури, торкаючись питань оцінювання нещодавнього історичного минулого та можливих шляхів подолання колоніальної спадщини [5].

Перебування України у складі СРСР Павлишин окреслює терміном «культурний колоніалізм», що являє собою систему культурних установ, ідеологій та практик, спрямованих на підтримку політичного і економічного панування метрополії над колоніями [5, с. 225]. З погляду методології найбільший інтерес викликала пропозиція Павлишина розрізняти терміни «антиколоніалізм» і «постколоніалізм». Перший являє собою стратегію заперечення колоніальної політики, перевертає з ніг на голову ієрархію цінностей колонізатора, вимагає активної державної політики в культурній сфері, проявляє бажання говорити від імені влади. Другий – не так заперечує колоніальний досвід, як містить його в собі у «знятому» вигляді, часто співіснуючи з ним в одному часовому, географічному і культурному просторі. Таким чином, префікс «пост-» у терміні «постколоніалізм» слід розглядати аналогічно термінам «постмодернізм» чи «постструктуралізм», які не заперечують, а діалектично знімають модернізм і структуралізм [5, с. 227; 6, с. 532–533].

Така пропозиція викликала рішучу критику. Так, літературознавець і теоретик націоналізму П. Іванишин дорікає М. Павлишину в тому, що постколоніалізм у запропонованому останнім тлумаченні не має «націозахисного культурного спрямування» і замість заперечення імперіалістичних ідеологій лише інтегрує їх. Натомість Іванишин пропонує розрізняти два типи постколоніалізму (два типи метадискурсу, як автор їх сам називає) – постмодерний постколоніалізм і націологічний постколоніалізм. Перший, з притаманним постмодернізму релятивізмом, замість відновлення травмованої імперіалізмом національної ідентичності лише руйнує національні дискурси, затверджуючи космополітичні ідеали постмодерного лібералізму; другий, навпаки, поборює імперські дискурси, ставить пріоритетом зміцнення національної ідентичності [7, с. 69–71]. У такому випадку можна побачити продовження традиційної дискусії між двома ідеологічними течіями політичної думки – лібералізмом і націоналізмом, тільки перенесену в нове категоріальне поле.

Водночас деякі науковці погоджуються із запропонованими М. Павлишином дефініціями термінів. Так, історикиня І. Колесник прикладом антиколоніального дискурсу в українській історіографії вважає праці М. Грушевського, а постколоніального – роботи І. Лисяка-Рудницького [8, с. 174–179]. На думку самої дослідниці, колоніалізму в «класичному» варіанті в Україні не існувало, радше можна говорити про «сабалтернізацію» (термін запозичений з постколоніальної критики, що означає підпорядкованість, пригніченість), що проявлялося нищенням локальної, культурної та національної ідентичності українців на теренах і Російської, і Австро-Угорської імперій [8, с. 188].

Майже одночасно з М. Павлишином поняття постколоніалізму по відношенню до України застосувала інша представниця української діаспори – американська антрополог і культуролог Оксана Грабович, яка у своїй доповіді на другому з'їзді Міжнародної асоціації українознавців у 1993 р. зазначила, що вирішальний вплив на державотворчі процеси в сучасній Україні має не лише сімдесятирічна комуністична спадщина, а й трьохсотлітня колоніальна спадщина Російської імперії. На її думку, характер суспільних відносин в

Україні значною мірою визначили практики поневолення, що доходили до заперечення самого існування українців. Розвиваючи концепцію «колективної тіні» К. Юнга, Грабович зазначає, що колонізатор проєктує на колонізованого власні негативні й деструктивні аспекти підсвідомості, а колонізований впродовж тривалого часу засвоює такий негативний self-image (власний образ), починає ототожнювати себе з накинута йому уявленням про самого себе. Перебуваючи під польським, а згодом під російським правлінням, українці засвоїли прищеплений їм комплекс неповноцінності. Антитезою цьому негативному автоіміджу виступає перебільшено позитивний образ самих себе, який також не відповідає реальності [9, с. 14–15].

Ще один представник української діаспори, канадський історик Степан Величенко дослідив, як змінювалося ставлення до питання російського колоніалізму щодо України в програмних документах українських політичних партій першої чверті ХХ ст., в публіцистиці та історіографії. Так, у період визвольних змагань 1917–1921 рр. чимало політичних сил розглядали становище України в Російській імперії як колоніальне підкорення. Наприклад, Українська комуністична партія, відома як укапісти, визначала Україну як економічно експлуатовану російську колонію та напівколонію європейського капіталу. Схожих поглядів дотримувалися представники українських есерів і соціал-демократів; згадки про українську колоніальну залежність траплялися і в офіційній газеті Центральної Ради «Селянська Спілка». У 1920-х рр. погляд на російську імперську політику як колоніальну панував серед багатьох націонал-комуністів. Навіть у Малій радянській енциклопедії, виданій у 1929–1931 рр., Україну було визначено як колонію Російської імперії [10, с. 307, 317–318].

У роки сталінських репресій риторика в публіцистиці та радянській історіографії різко змінюється, колоніями починають визнавати лише західноукраїнські землі у складі Австро-Угорщини. Ця парадигма в подальші десятиліття залишалася єдиною офіційно санкціонованою, лише в період «відлиги» 1960-х у деяких публікаціях дисидентів здійснювалися спроби розглянути російський царський колоніалізм. Але тільки наприкінці 1980-х питання колоніального характеру російського/радянського домінування знов повертається у сферу наукових дискусій. Так, у період 1989–1991 рр. 8 з 13 українських політичних партій у своїх програмах визначали Україну як експлуатовану колонію [10, с. 300].

С. Величенко вказує, що сучасне розуміння поняття «колоніалізм» ґрунтується на довільному припущенні, що певний проміжок часу може легітимізувати підкорення територій та народів певному політичному центру, якщо вони не розділені водним простором, і навпаки, подібна легітимізація не відбувається, якщо центр і підкорену територію розділяє море чи океан. І саме таке вибіркове трактування використовувала ООН, коли в 60–80-х рр. схвалювала набуття незалежності колишніми колоніями від європейських метрополій, якщо ті були відокремлені від метрополії морем чи океаном [10, с. 303–304]. Але, на думку історика, цей тип відносин не вичерпує всього розмаїття стосунків залежності/підпорядкування в історії, наприклад, англійського правління в Ірландії, японського – в Кореї чи російського – в Україні. Тому слід розглядати ці країни як окремі різновиди колоніалізму, відмінні від заморської його моделі. До прикладу С. Величенко наводить термін «колонії європейського типу», запропонований у 1920-х роках економістом Миколою Волобуєвим [11, с. 279–280].

Політолог О. Баталов здійснив дослідження колоній з метою виокремити їхні характерні риси й розробити типологію колоній [12]. На питання «чи була Україна колонією?» він дає ствердну відповідь, наводячи низку паралелей між становищем України у складі Російської імперії/СРСР та Ірландії у складі Великої Британії і зазначаючи, що Україну на

даному етапі слід вважати постколоніальною країною, якою Ірландія була перші десятиліття після отримання незалежності [13, с. 63–64]. Із цього приводу варто навести думку американської славістки Клер Каванни щодо того, що Ірландія – це єдина з європейських країн, включення якої до постколоніальних досліджень не викликає зауважень у західних науковців [14, с. 63].

Політолог І. Гісем також вважає, що сучасне становище України можна визначити як постколоніальне, але наголошує, що цей термін не слід сприймати як часовий маркер припинення колоніального впливу, адже Росія (принаймні до Революції Гідності) продовжувала домінувати й впливати на українське суспільство, і цей вплив необхідно було ще подолати [15, с. 30].

Схожі думки висловлює філософ І. Грабовська, яка співвідносить термін «постколоніальний» з перехідним періодом, який проходить Україна на даному етапі свого розвитку, і вважає постколоніальну проблематику однією з найважливіших у сучасному українському гуманітарному дискурсі [16, с. 558–559].

Слід зауважити, що більшість вітчизняних авторів уникають прямих дефініцій терміна «постколоніалізм», адже, на думку Т. Гундорової, постколоніалізм нині постає не стільки як замкнена система, скільки як «плетиво різнорідних ідей», в якому одну з ключових позицій посідає «постколоніальна модальність», яку авторка трактує як «дискурсивний спротив колоніальній владі» [17, с. 7].

Спробу дати поліваріантну характеристику поняття «постколоніалізм» здійснив історик і фахівець у галузі міжнародних відносин С. Троян:

- у широкому розумінні – дослідження з вивчення історії, господарства, соціуму і культури країн і народів у період, коли вони перебували в колоніальній залежності;
- у вузькому розумінні – методологічний напрям дослідження колишніх колоній в їхньому зв'язку з метрополіями, передусім у культурному контексті, шляхом прочитання й інтерпретації відповідних літературних творів;
- у дихотомічному контексті – культурне протистояння у відносинах метрополії та колонії, де імперський режим використовує культуру як один зі способів утвердження;
- в історичному контексті – одночасно і часовий маркер, що позначає період і/або процес деколонізації, і дискурс, що супроводжує цей процес;
- у теоретичному контексті – теорія, що розглядає культурні аспекти, утворені внаслідок європейської колонізації, які залишаються актуальними в сучасних реаліях;
- у контексті дискурсу/контрдискурсу – «сукупність взаємозв'язаних концептуальних дискурсів, які усвідомлюються в єдиній мережі критичних проєктів і програм, спрямованих на подолання наслідків економічної, політичної, але насамперед культурної та інтелектуальної залежності «незахідного» світу від західних зразків і прототипів» [18, с. 65, 72–73].

Отже, залежно від контексту цей термін набуває нових змістових значень, із приводу чого автор зауважує, що постколоніальний дискурс являє собою один із постмодерністських підходів з притаманною їм «незавершеністю сформованості методологічного наукового поля» [18, с. 63].

Серед вітчизняних авторів, які найбільш послідовно й плідно досліджують постколоніальні трансформації України, необхідно назвати М. Рябчука, який у своїй першій ж публіцистичній книзі «Від Малоросії до України: парадокси запізненого націєтворення» [19] розглядає питання суспільно-політичного розвитку України з точки зору постколоніального підходу. Трактуючи місце України в Російській імперії/СРСР як колонії, він викриває колоніальну сутність царської/радянської політики, що проявлялася в дискримінації корінного населення за мовною ознакою, нав'язуванні йому комплексу меншовартості

(згаданого О. Грабович негативного self-image), культурному домінуванню. Що важливіше, М. Рябчук показує, як ця колоніальна спадщина виступає серйозним гальмівним чинником державотворення сучасної України.

До постколоніальної проблематики М. Рябчук звертається і в наступних книгах: «Дві України: реальні межі, віртуальні ігри», «Зона відчуження: українська олігархія між Сходом і Заходом», «Постколоніальний синдром. Спостереження». У пізніших працях автор приділяє більше уваги питанням термінології й методології. Так, він наголошує, що в основі постколоніальної теорії лежать культурно-антропологічні аспекти політичного домінування/підпорядкування, яким часто не приділяють увагу представники транзитологічного підходу. Отже, розгляд трансформаційних процесів країн Східної Європи через «постколоніальну оптику», на думку М. Рябчука, дає змогу трактувати ці трансформації не лише як політичні, економічні чи інституційні феномени, але також і як культурні та дискурсивні [20, с. 51–52].

Автор вказує на обмеження постколоніального підходу, який, вочевидь, не може пояснити будь-які процеси сьогодення, але без нього, вважає М. Рябчук, неможливо обійтися під час обговорення широкого кола питань, пов'язаних із суспільно-політичними трансформаціями України на цьому етапі [21, с. 56].

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що до постколоніального підходу у своїх роботах звертається значна кількість українських науковців із різних галузей досліджень. Водночас натеper відсутній цілковитий консенсус щодо змісту понятійно-категоріального апарату та використовуваної методології. Термін «постколоніалізм» може набувати різних смислових значень залежно від контексту – як часовий маркер, як перехідний період у процесі розвитку держави, як дискурс, що супроводжує процес деколонізації, як протистояння, передусім культурне, у відносинах метрополії та колонії.

З огляду на різноманіття дефініцій говорити про існування сформованої постколоніальної теорії з чітким категоріальним апаратом, принаймні у сфері політологічних досліджень, нині не доводиться. На наш погляд, більш плідним видається використання поняття «постколоніальний дискурс», якщо трактувати дискурс як певний спосіб говорити з певної позиції, що надає значення груповому досвіду [22, с. 10] – у цьому випадку досвіду колоніального підпорядкування. Таке тлумачення відповідає поширеному в англomовній науковій літературі терміна *postcolonial prism* (постколоніальна оптика), що означає аналіз суспільно-політичних процесів в історичному контексті під певним кутом зору.

Розгляд історичного минулого України і його впливу на державотворчі процеси сьогодення із застосуванням «постколоніальної оптики» здатен висвітлити деякі не досить досліджені аспекти, провести паралелі з трансформаціями постколоніальних країн в інших регіонах, виокремити характерні закономірності розвитку і, у підсумку, збагатити інструментарій політологічних студій.

Список використаної літератури

1. Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів : Закон України від 21.03.2023 р. № 3005-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text> (дата звернення: 08.07.2025).
2. Гундорова Т. Деколонізація і провінціалізація Європи: чи варто відходити поза топографічну деколонізацію? *Критика*. URL: <https://www.krytyka.com/ua/articles/dekolonizatsiia-i-provintsiializatsiia-evropy-chy-varto-vidchodity-poza-topografichnu-dekolonizatsiiuu> (дата звернення: 08.07.2025).

3. Історична пам'ять: результати соціологічного опитування дорослих жителів України. Аналітичний звіт / Київський міжнародний інститут соціології. Київ, 2023. URL: https://kiis.com.ua/materials/news/20230320_d2/UCBI_History2023_rpt-UA_fin.pdf (дата звернення: 08.07.2025).
4. Саїд Е. Орієнталізм. Київ : Основи, 2001. 511 с.
5. Павлишин М. Козаки в Ямаїці: постколоніальні риси в сучасній українській культурі. *Канон та іконостас: Літературно-критичні статті*. Київ : Час, 1997. С. 225–227.
6. Павлишин М. Постколоніальна критика і теорія. Антологія світової літературно-критичної думки / за ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 1996. С. 532–533.
7. Іванишин П. Національно-екзистенціальна інтерпретація (основні теоретичні та прагматичні аспекти). Дрогобич : Видавнича фірма «Відродження», 2005. 308 с.
8. Колесник І. Антиколоніалізм. Постколоніалізм. Україна (методологічний есей). *Український історичний журнал*. 2024. № 4 (577). С. 173–192. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.04.173>.
9. Грабович О. Колоніальна спадщина в сьогоденній Україні. *Арка*. 1994. № 1. С. 14–15.
10. Величенко С. Питання російського колоніалізму в українській думці: політична залежність, ідентичність та економічний розвиток. *Схід–Захід: Історико-культурологічний збірник*. Харків : ТОВ «НТМТ», 2009. Вип. 13–14: Історична пам'ять і тоталітаризм: досвід Центрально-Східної Європи / за ред. В. Кравченка. С. 300–344.
11. Величенко С. Чи була Україна російською колонією? Деякі зауваження щодо поняття колоніалізму. *Ukraina Moderna*. 2009. Вип. 14. С. 266–281. URL: <https://utppublishing.com/doi/abs/10.3138/ukrainamoderna.14.266> (дата звернення: 08.07.2025).
12. Баталов О. Колонії в історико-політичній перспективі: спроба систематизації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Питання політології»*. Вип. 31. С. 12–16.
13. Баталов О. Україна та Ірландія: постколоніальні країни чи ні? *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Питання політології»*. Вип. 36. С. 52–64.
14. Cavanagh C. Postkolonialna Polska. Biała plama na mapie współczesnej teorii. *Teksty Drugie*. 2003. № 2–3. Р. 60–71.
15. Гісем І. Застосування постколоніальної методології до політичних досліджень наслідків російсько-радянського колоніального панування в Україні. *Магістеріум: Політичні студії*. 2016. Т. 64. С. 26–31.
16. Грабовська І. Постколоніалізм як конфліктогенний фактор у культурно-історичному просторі сучасної України. *Молодий вчений*. 2019. № 2 (66). С. 558–561.
17. Гундорова Т. Генераційний виклик і постколоніалізм на сході Європи. Вступні зауваги. *Постколоніалізм. Генерації. Культура* / за ред. Т. Гундорової, А. Матусяк. Київ : Лаурус, 2014. С. 7–13.
18. Троян С. Постколоніальні студії: Україна в постколоніальних дослідженнях. *Postkolonializm – Tożsamość – Gender. Europa Środkowa, Wschodnia i Południowo-Wschodnia* / ред. А. Matusiak. Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2014. Р. 61–74.
19. Рябчук М. Від Малоросії до України: парадокси запізнілого націєтворення. Київ: КРИТИКА, 2000. 304 с.
20. Riabczuk M. Colonialism in another way: On the applicability of postcolonial methodology for the study of postcommunist Europe. *Porównania*. 2013. № 13. Р. 47–59. DOI: <https://doi.org/10.14746/p.2013.13.10972>.
21. Рябчук М. Відміни колоніалізму: про застосовність постколоніальної методології до вивчення посткомуністичної Східної Європи. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2013. Вип. 2. С. 41–58.

22. Рябчук А., Хурцидзе Т. Застосування дискурс-аналізу в сучасних соціальних дослідженнях. *Наукові записки НаУКМА. Соціологія*. 2023. Т. 6. С. 3–15. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-9067.2023.6.3-15>.

POSTCOLONIAL PARADIGM IN UKRAINIAN SCHOLARLY DISCOURSE: A POLITICAL SCIENCE PERSPECTIVE

Andriy Polyakov

*Odesa I. I. Mechnikov National University,
French Blvd., 24/26, 65058, Odesa, Ukraine*

This paper reports on the application of the postcolonial theory by Ukrainian scholars, the relevance of which has significantly increased in light of the recent decolonization processes following the adoption of the Law of Ukraine “On the Condemnation and Prohibition of Propaganda of Russian Imperial Policy in Ukraine and the Decolonization of Toponymy”. The full-scale Russian invasion has served as a powerful catalyst for efforts aimed at rejecting imperial culture and historical narratives, pushing public opinion toward recognizing Ukraine’s colonial past within the Russian Empire and the Soviet Union.

This study focuses on the necessity of scholarly reflection on key concepts such as colonialism, decolonization, and colonial legacy, which form the foundation of postcolonial studies as a branch of the humanities. For this study, it was of interest to investigate the challenges posed by the ambiguity surrounding the conceptual framework and methodology of postcolonial studies when applied within political science. Given the interdisciplinary nature of postcolonial studies, the paper reviews the reception of the postcolonial paradigm across several academic fields, including political science, history, philosophy and cultural studies. The article presents an overview of the early attempts by members of the Ukrainian diaspora in the early 1990s to apply postcolonial theory to socio-political processes in Ukraine, as well as subsequent developments by domestic scholars. Particular attention is given to the discussion regarding the distinction between the terms anticolonial and postcolonial, which is interpreted as a continuation of traditional debates between liberalism and nationalism within a new conceptual field. The article also explores the views of Ukrainian historians concerning different forms of colonialism and types of colonies in an effort to address the question: Was Ukraine a colony? Furthermore, it surveys various definitions of the multifaceted term postcolonialism, the meaning of which shifts depending on the specific context.

The result of the analysis is an argument in favor of the analytical potential of the postcolonial paradigm for interpreting Ukraine’s socio-political transformations and for expanding the methodological toolkit of political science research.

Key words: postcolonialism, postcolonial discourse, anticolonialism, decolonization, colonies, imperialism.